[א]הריני כבן עזאי בשוקי טבריא אמר ליה ההוא מרבנן לאביי [ב] איכא למידרשינהו לקולא ואיכא למידרשינהו לחומרא ממאי דלקולא אימא לחומרא לא סלקא דעתיך מדאקיל רחמנא גביה דתניא[ג] [1]כי טוב לו עמך במאכל עמך במשתה שלא [א]תהא [ב] אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי קרקע [ג] מיכן אמרו[ג] הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו אדרבה נחמיר עליה מדרבי יוסי ברבי חנינא [ד]דאמר רבי יוסי בר' חנינא בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנאמר בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וכתיב [2]וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנאמר [3]וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו [ד] לסוף מוכר את ביתו [ה] שנאמר [4]ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה מאי שנא התם דקאמר לא הרגיש ומאי שנא הכא דקאמר לא באת לידו כדרב הונא[ה] דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר[ו] (לא באת לידו [ז]לסוף שלוה ברבית שנאמר [5]וכי ימוך אחיך וגו' וכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית) לא באת לידו [ח]עד שמוכר את בתו שנאמר [6]וכי ימכור איש [את] בתו לאמה ואע"ג דבתו בהאי ענינא [ו] ליתא ניחא לאיניש דליזבין ברתיה ולא ליזיף בריביתא דאילו התם מיגרעא ואזלא ואילו הכא קא מוספא ואזלא[ז] לא באת לידו לסוף [ט]שמוכר את עצמו שנאמר [7]כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך[ח] לא לך אלא לגר שנאמר לגר ולא לגר צדק אלא לגר תושב שנאמר לגר תושב[ט] משפחת גר זה העובד כוכבים כשהוא אומר או לעקר[י] (משפחת גר) זה הנמכר ונעשה [כ]משרת לעבודת כוכבים עצמה א"ל הא אהדריה קרא [י] ותנא דבי רבי ישמעאל הואיל והלך [יא] ומכר עצמו לעבודת כוכבים אידחה אבן אחר הנופל ת"ל [8]גאולת עולם תהיה לו (וביובל יצא) [ל]אימא גאולה תהיה לו דלא [מ]ליטמע בעובדי כוכבים ולעולם לענין פדיונו נחמיר [יב] [נ] אמר רב נחמן בר יצחק כתיב [9]אם עוד רבות בשנים וכתיב [10]ואם מעט נשאר בשנים וכי יש שנים מרובות ויש שנים מועטות אלא נתרבה כספו מכסף מקנתו נתמעט כספו כפי שניו [יג] ואימא היכא דעבד תרתי ופייסי ארבעי ליתב ליה ארבע מכסף מקנתו והיכא דעבד ארבע ופייסי תרתי ליתב ליה תרתי כפי שניו א"כ נכתוב אם עוד רבות שנים מאי בשנים נתרבה כספו בשנים מכסף מקנתו נתמעט כספו בשנים כפי שניו אמר רב יוסף דרשינהו רב נחמן להני קראי כסיני: לא ימכור ברחוק כו': מנא הני מילי דת"ר [11]והשיגה ידו יד עצמו שלא ילוה ויגאל [ס]ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאול בקרוב ברע ויגאול ביפה כדי גאולתו כדי [יד] גאולה הוא גואל ואינו גואל לחצאין למימרא דמצא השתא משמע ורמינהו [12][ע]ומצא [פ]פרט לממציא עצמו מיכן אמר רבי אליעזר [טו] אם משיצאה אבן מתחת ידו הוציא הלה את [טז] ראשו וקיבלה פטור אלמא מצא מידי דאיתיה מעיקרא משמע אמר רבא הכא מענינא דקרא והכא מענינא דקרא הכא דומיא דהשיגה ידו מה השיגה ידו דהשתא והכא [יז] דומיא דיער מה יער מילתא דאיתיה מעיקרא אף מצא מילתא דאיתיה מעיקרא: ובהקדש כו': מנא ה"מ [צ]דת"ר [13]ואם גאל יגאל [ק]מלמד שלוה וגואל וגואל לחצאין אר"ש מה טעם לפי שמצינו במוכר שדה אחוזה שיפה כחו [ר]שאם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת לבעלים ביובל הורע כחו [ש]שאינו לוה וגואל ואינו גואל לחצאין אבל מקדיש שדה אחוזה הואיל שהורע כחו שאם הגיע יובל ולא נגאלה [ת]יוצא לכהנים יפה כחו שלוה וגואל וגואל לחצאין

תני

הריני. פי' [א]משובח במקומי שאני דרשן ובקי כבן עזאי שהיה משתבח בשוקי טבריא כדתניא בבכורות בפ' תשיעי (דף נח.) בן עזאי אומר כל חכמי ישראל [ב] לפני כקליפת השום: איכא למדרשינהו. הני קראי דעבד עברי: קיבר. סגונדי"ר: מדרבי יוסי בר' חנינא. דודאי לא בא לידי כך אלא מפני שהיה רשע [ג] ועושה סחורה בפירות שביעית: אבקה של שביעית. הסוחר בפירות שביעית. ולהכי קרי ליה אבק שאין זו עיקר מלותה של איסור שביעית: וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר. ודרשי' סמוכין והכי אמר רחמנא אם לא תשמרו מלות יובל סופכם למכור מטלטלין וכלי תשמיש: לא הרגיש. לא נזדעזע לשוב מן העבירה: לא באת לידו. [ד]משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עבירה: נעשית לו כהיתר. דומה בעיניו כהיתר. הלכך ברישא דלא עבר עדיין אלא פעם אחת תני [ה] הרגיש דמשמע שהיה יודע ונותן אל לבו שהיה עובר אבל לא נרתע מן העבירה ועשאה ובפעם שניה תני לא באת לידו שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה: ניחא ליה לאיניש דליזבין ברתיה ולא לוזיף בריביתא. [ו] דרבית כתיב בהאי ענינא דכתיב (ויקרא כה) אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' והא ודאי מקמי הכי כבר זבנה לברתיה דנהכי ניחא ליה [א]: פדיון בתו מגרעא ואזלא. שסתם מכירת הבת אינה שתהא שפחה אלא עד שיגיעו ימי נערות ואם בא לפדותה בתוך כך מחשב הדמים שמכרה כמה מגיע לכל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון ולפי אותו חשבון המגיע לכל שנה מנכה לו האדון לכל שנה ושנה ששמשתו כדתניא בקדושין (דף יח.) והפדהה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה: ונעשה [ז] משרת. שהיה נעשה משרת לעבודת כוכבים לחטוב עלים ולשאוב מים: א"ל. אביי להלוא מרבנן אפ"ה הא אהדריה קרא שיהו מרחמין עליו: אדחה אבן. כלומר שלא יגאל לעולם: נחמיר. עליה שאם נמכר במנה והשביח יחשב במאתים או אם נמכר במאתים והכסיף יחשב במאתים כדכתיב (שם) מכסף מקנתו: וכי יש שנים מרובות. שתהא שנה [ח] יתירה מחבירתה דקאמר קרא אם עוד רבות בשנים או שנה פחותה מחבירתה: אלא. הכי קאמר קרא אם יש ריבוי בכספו בשנים שהוא עומד כהן כלומר מה שהשביחו ישיב גאולתו מכסף מקנתו דאין מחשב אלא כמה שנמכר ואם מעט נשארו דמיו בשנים שהוא עומד כהן כגון שהכסיף כפי שניו ישיב את גאולתו: ואימא. הכי קאמר קרא היכא דפלח ליה תרתי שני ופשו ארבעי עד יובל ליתיב ליה כמה שמגיע לארבע שנים מכסף מקנתו לפי חשבון שקנאו: כפי שניו. לפי שנים שהיה עדיין חייב לעובדו ולא בהכסיף והשביח משתעי קרא: ומצא את רעהו ומת. שהיה חבירו מצוי שם בשעה שהרים זה הגרזן חייב [ט] פרט לממציא את עצמו דפטור זה מגלות: מה השיגה ידו דהשתא. דודאי מעיקרא כשמכרה לא היתה ידו משגת כדכתיב (שם) כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו: ואם גאל יגאל המקדיש וגו' מלמד שלוה. מאחר וגואל ואם ירצה יגאל לחצאין: הורע כחו. כדאמרן לעיל:

תני

דתניא כי טוב לו עמך. הכי איתא בכל הספרים ונראה דלא גרסינן הכי דאין זה כי אם סיפור דברים של העבד כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך ואין זה ציווי אלא גרס כדאיתא בסיפרי כתושב כשכיר יהיה עמך דהיינו ציווי: **במה** קשה אבקה של שביעית. פירוש דהיינו סחורה דאין זה עיקר האיסור דעיקר האיסור הוא חרישה וזריעה ואם תאמר ומנלן דעל ידי סחורה בלבד קלקולים אלו שמפרש כאן דאין עליו דלמא על ידי חרישה וזריעה דוקא הם באים וי"ל דהיינו מדה כנגד מדה ע"י שמכר פירות שביעית הוא מוכר את אשר לו:

או לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה. לפי שסופן של עבודות כוכבים ליעקר דריש הכי:

ואימא היכא דעבד תרתי ופייש ד' כו'. פירש רש"י ולא בהכסיף והשביח משתעי מידי ול"נ דא"כ אין זה כי אם מפשטיה דקרא וכלא ייתור שמעינן ליה ומשמע דרב נחמן בר יצחק מיתורא קא מפיק לכן נראה לפרש ואימא היכא דעבד תרתי ופייש ארבע ניתיב ליה ארבע מכסף מקנתו בין הכסיף בין השביח והיכא דעבד ארבע ופייש ליה תרתי ניתיב ליה תרתי כפי שניו בין הכסיף בין השביח ולהכי אתא יתורא דקרא לעולם אחר הסמוך אזלינן:

תני

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"א מהלכות עבדים הלכה ט:
ב [מיי' פ"ד מהל' עבדים הל' ב]:
ג [מיי' פ"א שם הל' א]:
ד [מיי' שם הל' ד]:
כ ה מיי' פ"ו מהלכות רוצח הלכה ט:
כא ו מיי' פ"ה מהלכות ערכין הלכה ג:
כב ז מיי' פ"א מהל' שמיטה הלכה טו:
כג ח מיי' שם הל' יח:
כד ט מיי' פ"ד מהל' ערכין הלכה יט:

◆

תורה אור השלם

והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך: דברים טו טז
וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: ויקרא כה יד
כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו: ויקרא כה כה
ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו: ויקרא כה כט
וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך: ויקרא כה לה-לו
וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: שמות כא ז
וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד: ויקרא כה לט
וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר: ויקרא כה מז
אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו: ויקרא כה מח
אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו: ויקרא כה נא
ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היבל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו: ויקרא כה נב
ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו: ויקרא כה כו
ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי: דברים יט ה
ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו: ויקרא כז יט

◆

שיטה מקובצת

א) לאביי סברי איכא למידרשינהו הני קראי לקולא: ב) תהא אתה אוכל: ג) קרקע כבאן אמרו: ד) לידו עד שמוכר את: ה) ביתו. עיין רש"י (דף כ ע"ב): ו) ענינא לא כתיבא ניחא לאיניש דליזבין ליה ברתיה הכי' ליתא נמחק: ז) קרא דתנא דבי': ח) והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים: ט) נחמיר עליה אמר: י) ואימא היכא דעביד תרתי פרש"י ואימא ה"ק היכא דפלח ליה כו' וקשה בזין דלא איירי בהשביח או הכסיף ולעולם הוא ניתן כאשר קנאו לפי שניו למה לי ונמצא בפירושי הר"ר אליקים ז"ל ואימא להכי אתו הני קראי להיכא דעבד תרתי שני דשמיטה ופיישי ארבע שני והדר הוא כגואל יהיב דמי דארבע שנאמר לבעליו מכסף מקנתו לפי חשבון הדמים שקנאו והיינו אם עוד רבות בשנים שעבד פחות מחצי שבוע ונתן לו דמי ארבע שנים שנשארו לפי חשבון שקנאו ואם מעט נשאר בשנים היינו היכא דעבד ארבע ופיישי תרתי ועכשיו הוא נגאל ליתיב ליה דמי תרתי שני כפי שניו לפי חשבון (שהוא שוה) [שנשתיירו] עתה להכי אתי ולא להקל עליו לעולם כדקא דריש עכ"ל וכן מצאתי בגי' רש"י כת"י: יא) כדי גאולתו הוא: יב) אליעזר בן יעקב אם: יג) ראשו עי' תוס' (סנהדרין דף פו ומכות דף ח): יד) והכא מצא דומיא: טו) הריני משבח במקומי שאני דורש ובקי: טז) ישראל דומין לי כקליפת השום: יז) תני לא הרגיש: יח) ועשה סחורה: יט) בריביתא וריבית כתיב אות ד' נמחק: כ) ונעשה כומר שנמכר לחטוב עצים והשאר נמחק: כא) שנה מרובה מחבירתה תיבת יתירה נמחק: כב) הגרזן חייב גלות פרט לממציא [illegible]:

מסורת הש"ס

א) [ערכין כט. סוטה מה.], ב) קדושין כ. ופ"ג, ג) שם כ., ד) [תוס' פ"ה ה"ד] קדושין כ. סוטה מ., ה) סוטה כב. יומא פו: [פו. ע"ש קדושין כ. מ. מ"ק כז:], ו) [כל זה נדפס בטעות ושייך לקמן בסמוך לגין היה מוספא ואזלא למיהב לא באת לידו], ז) [וכא שייך דיבור הנ"ל], ח) [ב"ק קיג: ב"מ עא.], ט) [יבמות מז.], י) [בקדושין ליתא], כ) [בס"פ: כומר], ל) [נ"ל גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו כ"א בקדושין], מ) קידושין כ:, נ) מכות ח. [סוטה מה: סנהדרין פו.], ס) מכות ח. ע"ש, ע) קדושין כ:, פ) עיין ברש"י דקדושין כ. שפירש כע"א, צ) [ע' במהרש"א כמ"א בקדושין מ"ש על פירוש רש"י וע' ג"ק], ק) [שמות כא],

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ניחא וכו' ליה הס"ד ואח"כ מ"ה קמיגרע פדיון בתו:

◆

גליון הש"ס

גמ' לסוף שלוה ברבית. נ"ל לסוף מוכר את בתו לא באת לידו עד שלוה ברבית:

◆

לעזי רש"י

שגונדי"ר [שיגונדיי"ר].
(לחם, נעשה מקמח גרוע).

◆

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

◆

רבינו גרשום

א)הריני כבן עזאי בשוקי טבריא. שכשם שהוא היה חכם גדול דהיה עומד בשוק ואומר כל מי שרוצה לשואלני דבר הריני משיבו אף אני כן מי שירצה יבא וישאלני: [ממדי הני קראי דעבד עברי איכא למידרשינהו בין לקולא בין לחומרא]. לחומרא דאיכא למימר כי השביח מנין שאין מחשב (אלא) במאתים ת"ל לפי שניו ואם הכסיף מנין שאין מחשב אלא במאתים ת"ל מכסף מקנתו והיינו לחומרא: מדאקיל רחמנא גביה. שאין נוהג בו מנהג בזיון אקיל נמי בפדיונו: אבקה של שביעית. אבקה כמו ריח איסור שביעית כלומר שעיקר איסור שביעית הוא זהו שמאצר פירות שביעית עד שפושה וסוחרין בפירות שביעית אינו עיקר איסור שביעית אלא דקא דרשינן לקרא לאכלה ולא לסחורה ואעפ"כ גורם אותו עון שמוכר מטלטליו דכתיב וכי תמכרו ממכר וי"ו מוסיף על ענין ראשון שמכירה זו באה על עון מכירת פירות שביעית. (לא באת) [לא הרגיש]. שלא נתחרט בו אלא חוזר ומכר עוד: לא באת לידו. כלומר שמאחר ששנה בעבירה דומה לו כהיתר ואינו משים על לבו לחזור עוד בתשובה [והו לא באתה לידו. ואע"ג דבתו בהאי ענינא לא כתיב ניחא ליה לאינש כלומר מוטב היה לו שימכור בתו קודם שילוה ברבית דאילו בתו אם השיגה ידו שתפדה עצמה או שפודה אחר מקרוביה מגרעת פדיונה ויוצאה כמו עבד עברי שמנכה שני עבודתו ובנכה פרעיה. והלוה ברבית מוסיף ונותן על הקרן הרבית]: לא לך אלא לגר כלומר [פעמים] שלא יזכה שיכובר לך אלא לגר שזה זילות מרובה שעובד לגר: לגר תושב. שאינו גר לכל דבר אלא שכופר בעבודת כוכבים: זהו הנמכר לעבודת כוכבים עצמה. שיהא מכבד ומרבץ לפניה והיינו לעקר שנעקר לצורך עבודת כוכבים. והואיל ומפני עון שסוחר בפירות שביעית גורם שנמכר נחמיר עליו עיד וכשיגאל תהא ידו על התחתונה: אמר ליה הא אהדריה קרא שחס הכתוב עליו לאחר מכאן דקאמר קרא גאולה תהיה וביובל יצא אחר שנמכר והואיל ואהדריה קרא וחס [נמי] עליה ונגאל ידו על העליונה: וכי יש שנים מרובות או שנים מועטות. בשמיטה אחת יותר מבאחרת אלא כך פירושו אם נתרבה כספו בשני עבודתו כגון ששבח בשעה שנגאל מחשב אחר כסף מקנתו כדכתיב ואם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב את גאולתו מכסף מקנתו: ואם נתמעט כספו. כגון שהכסיף יהיב בתר (השתא) [השנים] כפי שניו כמו ששוה עכשיו היינו ואם מעט נשאר בשנים וגו' ומהכא ילפינן בפירוש דנגאל וידו על העליונה: ואימא (להכי אתו הני קראי) להיכא דעבד תרתי [שני דשמיטה ופיישי תו ארבע שני ופודהו (ונגאל)] יהיב ליה דמי דארבעי שני לבעלים מכסף מקנתו שנתן בשבילו והיינו אם עוד רבות בשנים שעבד פחות מחצי שבוע שיתן לו דמי ד' שנים (שנשארו) לפי חשבון שקנאו ואם מעט נשאר בשנים היינו היכא דעבד ארבע [ופיישי תרתי ועכשיו הוא נגאל ליתן ליה דמי תרתי שני והיינו כפי שניו כלומר כפי מעט שנים שנשתיירו ולהכי הוא דאתי ולא להקל עליו כדקא דריש: [illegible]

א) בכת"י שיטה מקובצת נחתם הפירוש מכאן ועד סוף המסכת לרבינו אליקים בן קלונימוס ז"ל אולם בכת"י רומי נחתם להגרמ"ה ז"ל. ב) נראה דל"ל דאם עליה הלכך כי נגאל נמי הם עליה ידו על העליונה.